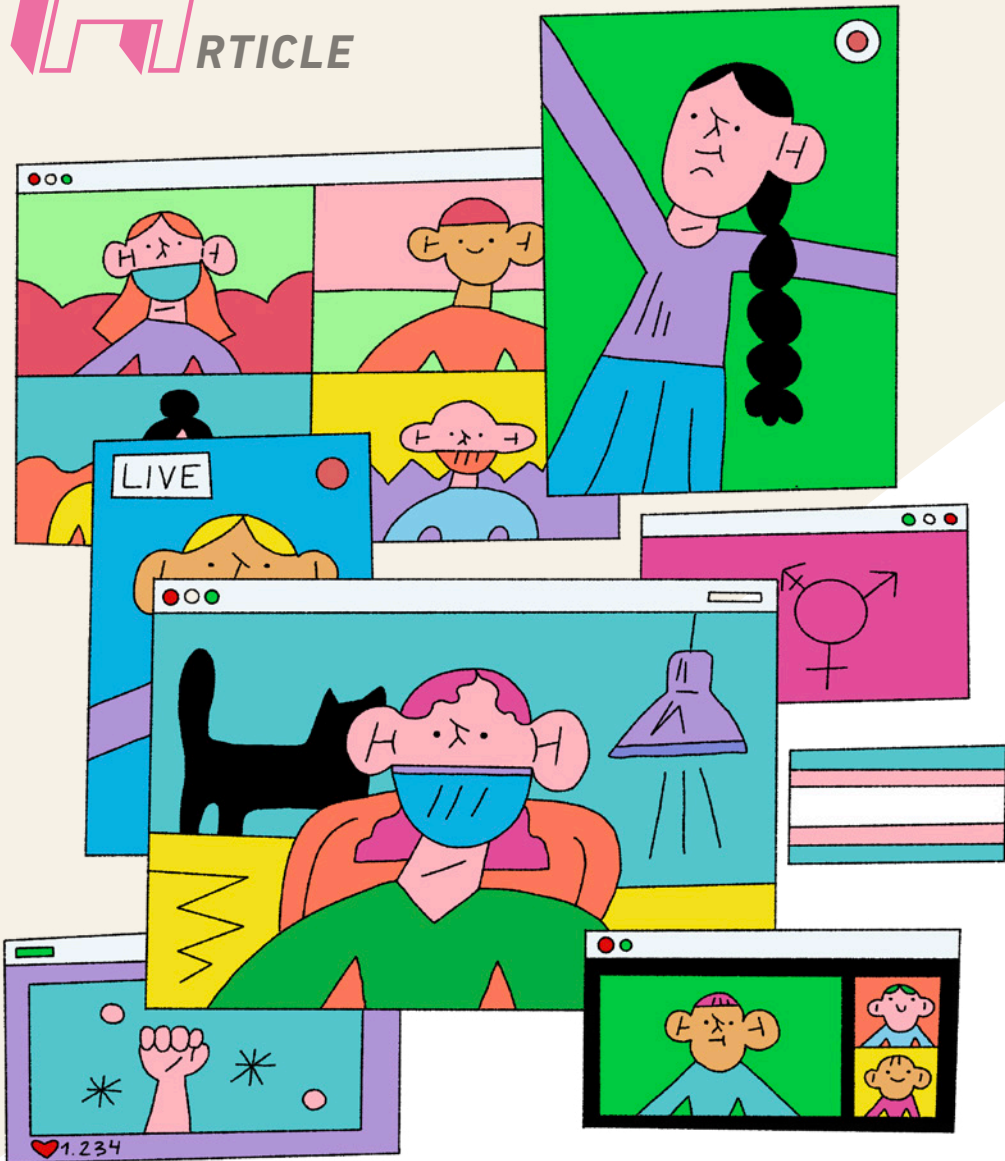

A RTICLE

#Moviment (trans)feminista #COVID-19. Del diàleg territorial al virtual en les experiències culturals i artístiques a l'Argentina i a Espanya

Marcela A. País Andrade

UNIVERSIDAD DE BUENOS AIRES - CONICET, ARGENTINA

mapaisandrade@sociales.uba.ar

ORCID: 0000-0003-1164-5691

Rebut: 03/08/2022

Acceptat: 04/01/2023

RESUM

Aquest article analitza els relats, les pràctiques i les estratègies que s'articulen en les experiències artístiques i culturals (trans) feministes a l'Argentina i a Espanya configurades en el context de la COVID-19 des de tres dimensions: ètica, estètica i política. S'emmarca en una recerca socioantropològica duta a terme entre el juny de 2020 i el juny de 2022 en la qual s'observaren les tensions i els acords entre els moviments socials (trans)feministes i les pràctiques quotidianes desenvolupades per diferents artistes i persones que exerceixen càrrecs de gestió en el camp cultural en tots dos països. Els resultats mostren les conseqüències ètiques per resistir, tesar i negociar pràctiques socioculturals, a més de les maneres de ser, estar i fer en comunitat; la resignificació dels sentits del fet cultural i d'allò que és genèric com a espais d'experimentació quotidians i polítics (re)produint maneres de *transitar* pel món, i, finalment, ens permeten comprendre els encreuaments entre l'Estat i els drets ciutadans en comunitats específiques i (ens) provoquen altres maneres de fer recerca social en el camp cultural.

Paraules clau: experiències culturals i artístiques; moviment feminista; LGBTIQ+; COVID-19; Argentina/Espanya.

ABSTRACT. *#Movement (trans) Feminist #COVID-19. From territorial to virtual dialogue in cultural/artistic experiences in Argentina and Spain*

This paper analyses the narratives, practices and strategies articulated in (trans) Feminist artistic/cultural experiences in Argentina and Spain seen in the context of COVID-19 from three dimensions: Ethical, Aesthetic, Political. It is framed within a socio-anthropological research study that was carried out between June 2020 and June 2022. The study charted the tensions and agreements between (trans) Feminist social movements and the daily practices of various artists and people holding management positions in the cultural field in Argentina and in Spain. The findings cover: (1) the ethical implications of resisting, tensing and negotiating expected socio-cultural practice; (2) a community's ways of being and doing; (3) resignification of the senses of the cultural and the generic as spaces of the everyday and of political experimentation (re)producing different ways of tackling and shaping the world; (4) grasping the intersections between The State and citizens' rights in specific communities; (5) new ways of doing Social Research in the cultural field.

Keywords: Cultural/artistic experiences; Feminist movement; LGBTIQ+; COVID19; Argentina/Spain.

SUMARI

Introducció
Marc teòric
Marc metodològic
Resultats
La sensibilitat del fet cultural i la sensibilitat de les qüestions de gèneres
La cosa política en i des del moviment (trans)feminista
Conclusions
Referències bibliogràfiques
Informes consultats
Lleis consultades
Nota biogràfica

Autora per a correspondència / Corresponding author: Marcela A. País Andrade. Universidad de Buenos Aires, Facultad de Filosofía y Letras, Instituto de Cs. Antropológicas. Puan, 480, 4.º piso, of. 463, CABA, Argentina.

Citació suggerida / Suggested citation: País Andrade, M. A. (2023). #Moviment (trans)feminista #COVID-19. Del diàleg territorial al virtual en les experiències culturals i artístiques a l'Argentina i a Espanya. *Debats. Revista de cultura, poder i societat*, 137(2), 120-143. DOI: <http://doi.org/10.28939/iam.debats-137-2.8>

INTRODUCCIÓ

Des que ha començat el segle XXI, els processos legals per atorgar i garantir accions que donen compte del *fet polític* de la sexualitat (Rubin, 1989) han sigut interpel·lats per les demandes socials i polítiques dels moviments feministes i LGBTIQ+¹ de manera massiva i en diferents països del món. En aquest sentit, observar la normativa que s'ha promulgat des de l'any 2000 fins ara a la República Argentina i a l'Estat espanyol ens permet retre compte d'aquests processos en diàleg mantinguts amb les transformacions culturals en tots dos països.

En uns treballs preliminars (anonimitzat, 2019; i anonimitzat, 2021), hem analitzat algunes d'aquestes normatives en consonància amb unes certes accions culturals en què aquestes lleis van ser visibilitzades i debatudes en el camp social. Ens estimulava posar

damunt la taula la potencialitat que adquireixen les diferents experiències artístiques i culturals que exigeixen la inclusió de les dones, els moviments feministes i els moviments LGBTIQ+ en el camp de les cultures locals. Com mai havia ocorregut abans, aquest context va posar el mateix sector cultural —en cada país— a discutir-n'hi les formes d'accés, les contractacions, les relacions d'equitat i la igualtat; a més de la revisió dels dissenys, de les implementacions i de les gestions de polítiques culturals que aconseguisquen i materialitzen —en el mateix camp— les normatives indicades per a l'ampliació de drets ciutadans (anonimitzat, 2022a).

Ara per ara —i malgrat el camí recorregut—, alguns indicadors i informes que han dut a terme organitzacions governamentals (SINCA, 2020; UNESCO, 2021a; b) o de la societat civil (CCEBA i FLACSO Argentina, 2021) comencen a mostrar com la irrupció de la crisi sanitària conseqüència de la COVID-19 ha fet escac en el cas de moltes de les pràctiques i estratègies

1 L'abreviatura LGBTIQ+ significa lèsbic, gai, bisexual, trans, intersexual, *queer*, altris.

de transformació cultural que les militàncies i els activismes feministes desenvolupen d'un temps ençà, socioculturalment emmarcades en aquestes lleis. D'altra banda, les contingències que es produeixen en i des d'aquestes pràctiques i estratègies deixen entreveure les tensions en alguns dels acords assolits a l'interior dels mateixos grups feministes i LGBTQ+. Per a comprendre aquest esdevenir, hem analitzat la quotidianitat del camp cultural i artístic actual des d'una perspectiva socioantropològica multilocal i multisituada (Marcus, 2001; Shore, 2010) en la recerca de la qual sorgeix aquest article: «La transversalització de gèneres/(trans)feminisme en l'estudi del camp cultural i artístic: diàlegs transdisciplinaris entre Espanya i l'Argentina en temps de pandèmia».

En el marc del procés de recerca, en aquest treball articularem analíticament dues decisions fonamentals que hem adoptat en aquesta indagació duta a terme entre el juny de 2020 i el juny de 2022.

Amb la primera decisió s'intentaven entendre les normatives identificades en els paràgrafs anteriors com el resultat d'un context sociohistòric específic en el qual hem donat rellevància i política a les continuïtats/ruptures a l'interior dels feminismes i les identitats LGBTQ+. En aquest sentit, examinem com els processos de trobades i desacords entre els feminismes i les identitats LGBTQ+ no són obstacles per a entendre allò que és polític d'aquests grups, sinó que són relacions complexes que ens permeten identificar i entendre les possibilitats i les limitacions socioculturals dels diferents grups en contextos específics (qui són?, què reclamen?, quina aliança es genera i amb qui?, què s'hi posa en qüestió i amb quins agents socials es discuteix?, en quins àmbits legals demanden? i quines normatives els emparen?). En conseqüència, reconfigurem aquestes trajectòries en la categoria de *moviment (trans)feminista* per a potenciar aquests processos. Per tant, l'ús de la noció de *(trans)feminista* es referirà en aquest treball a tota la bastimentada identitària i política que permet, d'una banda, rellevar i entendre les diferències i els acords que es duen a terme a l'interior dels moviments feministes i a l'interior dels moviments LGBTQ+, i, de l'altra, a les complicitats i les divergències que es presenten entre

els moviments feministes i els moviments LGBTQ+ en els seus diàlegs externs amb allò que és social i polític (conquesta de lleis, normatives i drets ciutadans). A més, en escriure (*trans*) entre parèntesis donem sentit a una proposta gramatical que posa en relleu els processos d'acostaments i allunyaments dels diferents grups que conformen tots dos moviments i que observem en la recerca marc d'aquest escrit. Les aproximacions i les separacions en les demandes d'aquests col·lectius donen sentit a les disputes sobre qui és «subjecte polític» del feminisme en el context d'una «quarta onada» que inunda el camp artístic i cultural en temps de pandèmia. D'aquesta manera, estem representant l'enfocament transfeminista tal com el proposa Sayak Valencia, que l'entén com una «eina epistemològica que no es redueix a la incorporació del discurs transgènere en el feminisme, ni es proposa com una superació dels feminismes», sinó que implica «una xarxa que considera els estats de trànsit de gènere, de migració, de mestissatge, de vulnerabilitat, de raça i de classe, per a articular-los com a hereus de la memòria històrica dels moviments socials d'insurrecció» (2018: 31).

La segona conclusió a la qual vam arribar en aquesta recerca retia compte de les diverses i dissidents formes en què les demandes (trans)feministes provoquen potents pràctiques i estratègies quotidianes en i des de les experiències artístiques i culturals.² Aquestes

2 Les experiències culturals i artístiques en les quals centrarem aquest article van ser diverses produccions virtuals i presencials (tallers, obres teatrals, taules redones, espectacles musicals, entre altres) desenvolupades entre 2020 i 2022 per dues investigadores i docents en gestió cultural i gènere (una argentina i una espanyola); dues raperes espanyoles; una coordinadora d'un centre cultural LGBTQ+ a l'Argentina i dues coordinadores d'una llibreria especialitzada en temes de dones i LGBTQ+ a Espanya; dues artistes plàstiques (una argentina i una espanyola); una activista feminista amb descendència indígena i una altra afrodescendent (una espanyola i una argentina); dues poetesses no binàries (una de l'Argentina i una d'Espanya); una poeta militant lesbiana; una persona militant de la joventut trans a l'Argentina; tres ballarines i cantants (una argentina i dues espanyoles); dues pallasses argentines; quatre músiques (dues argentines i dues espanyoles); dues escriptores feministes (una argentina i una espanyola); dos poetes trans; persones *queer*; persones d'un col·lectiu de música; una guionista, directora i actriu argentina i una actriu i titellaire argentina però que viu a Espanya.

realcen les maneres de transformació social. En aquest sentit, reassignifiquem la categoria d'*experiències artístiques i culturals (trans)feministes* com a eines per a la (trans)formació de les polítiques de cultura. Aquestes suposen desafeccions i alternatives a les lògiques del quefer cultural en l'àmbit local/global en un diàleg fluid amb les diverses i dissidents subjectivitats que proposen «altres» formes de ser i d'estar en el món (anonimitzat, 2022b).

Per a bussejar en aquestes dues conclusions explícites, aquest article proposa articular-les —primfilant la mirada i recuperant algunes de les veus dels qui van ser part d'aquest estudi— per a identificar les pràctiques i les estratègies quotidianes produïdes per les persones que van dur a terme experiències artístiques i culturals (trans)feministes a l'Argentina i a l'Estat espanyol en el context de la pandèmia de la COVID-19. Reassignifiquem per a aquest treball tres preguntes clau que guien la nostra eina metodològica: com van alinear les seues pràctiques artístiques i culturals legitimadores de drets sociogenèrics amb els fonaments que van sostenir els confinaments durant pandèmia?, com van reassignificar els sentits i les sensibilitats del fet cultural i genèric en el marc de la pandèmia? i com van donar materialitat als encreuaments entre l'Estat i els drets ciutadans adquirits en un sector cultural *confinat*?

Per a ordenar el relat que dona suport a la proposta, en primer lloc, compartirem la reelaboració teòrica i metodològica permanent que s'ha dut a terme en la recerca de la qual resulten aquestes línies. Aquesta tasca la dividirem en dos apartats —marc teòric i marc metodològic—, tot sabent que el que fa dialogar la pluralitat dels (trans)feminismes és una separació fictícia que respon a finalitats analítiques. Per tant, els descriurem separadament, però reflexionant sobre com es van retroalimentar amb preguntes, discussions i conceptes a partir de la reconfiguració de la dada socioantropològica que es va anar produint en les experiències situades en els dos països. En segon lloc, ens centrarem a desenvolupar alguns resultats que dialoguen *en i des de* les dues decisions principals —exposades anteriorment— de la recerca (en aquest

article constitueixen el cor del treball i responen a l'objectiu plantejat). Per a fer-ho, recuperarem relats, pràctiques i estratègies de les persones amb les quals hem dut a terme el procés de recerca en resposta a situacions comunes que hem identificat en tots dos països. Finalment, en les conclusions, reconstruirem tres dimensions (ètica, estètica i política) que donen sentit metòdic i teòric a les pràctiques i a les estratègies descrites (imbricades entre si i diferenciades només per a l'estudi) des d'on les persones han elaborat (sabent-ho o no) les experiències artístiques, culturals i subjectives en temps de pandèmia. La configuració d'aquests eixos d'anàlisi fa possibles preguntes noves —que retroalimenten el treball— i ens mostren la riquesa d'observar(-nos) de manera situada i conflictiva a la vora de persones de carn i ossos en els trànsits de les transformacions socials més que centrar-nos en les destinacions seues. Trànsits submergits en processos culturals i artístics i en escenaris de moviments polítics que discuteixen un món que *és mons*, i mons que ens obliguen a pensar(-nos) en trànsits una mica més habitables.

MARC TEÒRIC

En el transcurs de la recerca vam posar a dialogar quatre enfocaments: *a*) L'antropologia política (Shore i Wright, 1997; Abélès, 1997; Shore, 2010), que ens va permetre comprendre *in situ* les relacions de poder que es reconfiguren en les polítiques públiques i els qui hi participen —en el nostre estudi, el diàleg entre les normatives relacionades amb les qüestions de gènere i el camp cultural amb els actors en joc—. *b*) La sociologia de la cultura (Bourdieu, 1990; Rubinich, 1992; Rodríguez, 2014) ens va furnir discussions concretes del camp cultural en relació amb altres dimensions socials per a aprofundir en les transformacions que allí es (re)produeixen. En concret, hi han sigut una gran aportació els estudis que aborden les feminitats alternatives i participatives de les subcultures punk i les implicacions que aquestes tenen en la política, l'esperit cultural, els moviments socials i els drets civils influïts per la cultura DIY (Atkinson, 2006; Hubbell, 2011; Lukens, 2013; Rodríguez, 2014). *c*) Els estudis

culturals (Grossberg, 2010; Hall, 1992), decolonials (Quijano, 2007; Lugones, 2008; Mignolo, 2010), interseccionals (Crenshaw, 1989; Viver Vigoya, 2016), i de gèneres/(trans)feminismes (Serano, 2009; Solá i Urko, 2013; Valencia, 2018; Platero, 2020; Preciado, 2020) que van implicar aportacions per a desnaturalitzar les relacions entre cultura, gèneres, ètnia/raça, sexualitat, salut i poder en un context històric específic i en dos països geopolíticament diferents. *d)* Les metodologies d'intervenció/acció (Achilli, 2005; Vic, 2014; anonimitzat, 2022), que ens van convidar a reconstruir formes creatives de participació i estudi en contextos específics.

Aquests encreuaments van permetre observar les disposicions que solen recrear-se davant els problemes de les persones reals i els actors socials en temps i espais específics. D'aquesta manera, configurem aquestes destreses com a pràctiques d'un saber situat (Haraway, 1995). En aquesta conversa, s'hi va observar la necessitat de retre compte de com les diverses formes de politització de la cultura (Wright, 1998) van reproduint la cosa política—siga explícita o no— al mateix temps que van reconfigurant coneixement històric, social, localitzat i humanitzat; és a dir, una teoria de l'existència social mateixa (Quijano, 2007). Aquest entramat ens va acostar als estudis culturals per a poder «produir el millor coneixement possible utilitzant les eines més sofisticades que permeten resoldre qüestions específiques sobre l'organització del poder en la vida social» (Grossberg, 2010: 56). Com a resultat d'aquests debats, qüestionem la noció de diversitat cultural/desigualtat social (Reygadas, 2007; Fraser, 2006) des de les qüestions de gènere(s) i la seua imbricació amb les polítiques públiques i afegint a aquest corpus diversos treballs feministes i de raça (Crenshaw, 1989; Hall, 1992) que donen suport a la redistribució i a la justícia social (Fraser, 2009). En aquest punt, reprenem la reflexió de la relació entre l'Estat i la societat civil (Foucault, 1978; Bourdieu, 1993; Abélès, 1997; Lorey, 2016); l'aprofundiment dels processos de desigualtat i la precarietat de la vida (Reygadas, 2007; Butler, 2009); el problema de les identitats/subjectivitats/sexualitat/cos (Haraway, 1995; Bennett, 2010; Butler, 2010; 2014; 2017; Weber, 2017), i, específicament en

el camp de la cultura observem les reconfiguracions identitàries i polítiques dels col·lectius sexogenèrics que reivindiquen drets vinculats als gèneres i a les sexualitats (Barrancos, 2014; Fraser, 2009). En aquest sentit, observem com el discurs identitari reconfigurat per les eines de la cultura DIY va implicar per a les dones —específicament— una percepció del món que les estimulava a la lliure expressió creativa i trencava els patrons patriarcals interioritzats (per exemple, en l'empoderament que els va conduir a crear les seues bandes, depurar la seua tècnica instrumental i evolucionar en la producció del seu univers, en què van establir uns vincles sòlids de sororitat). D'aquesta manera, la cultura DIY es reconfigura, ara per ara, com un antecedent per a observar com les dones —mitjançant un feminisme particular— van obrir un procés de canvi de mentalitat amb la seua expressió d'agència en el fet social, cultural i estètic, van assumir una individualitat independent i van eixir de la norma de gènere per a establir relacions d'igualtat amb el seu entorn sent subjectes i agents de les seues pròpies vides.

En síntesi, en aquest marc ens hem centrat a recuperar les veus que s'imbriquen en les diferents experiències artístiques i culturals (trans)feministes en el context de la pandèmia de la COVID-19 tant a l'Argentina com a l'Estat espanyol. L'experiència, segons hi sostenim, pot entendre's com el resultat d'un complex entramat de representacions socials que circulen per la societat i la cultura, és a dir, l'experiència com a producte històric, social i cultural (Scott, 1996; Trebisacce, 2016). I hi afegim que, en aquest mateix procés, es reconfiguren les subjectivitats d'aquells que en són part. Per tant, la recerca ens va situar cara a cara davant la necessitat d'identificar les pràctiques i les estratègies quotidianes que despleguen els grups i les persones en aquestes experiències. Ens centrem en la complexitat dels seus vincles amb l'organització de la cultura i el poder —implicant-hi necessàriament les polítiques culturals i el lloc que ocupa la cosa artística en la cosa social: subsidis, beques, mediacions, gestions, etc.— i/o amb les accions contingents i d'atzar que les experiències mateixes suposen (Bennett, 2010).

En aquest punt en concret és on ens aturarem per a posar el focus de la nostra atenció en les estratègies quotidianes identificades en el transcurs de la indagació i que hem dividit en tres: ètiques, estètiques i polítiques (Franco, 2019). D'aquesta manera, en la centralitat de les tensions i les negociacions que han (re)elaborat les persones que fan pràctiques artístiques i culturals (trans)feministes —en dos llocs diferents del món i en un temps de *no normalitat*—, vam comprendre com han desplegat estratègies diferents en la complexa xarxa en què el cos, la sexualitat i el poder es reconfiguren de manera situada (Haraway, 1995). En unes altres paraules, la possibilitat de reconèixer(-nos) en els espais on ens movem, les decisions (ètiques, estètiques i polítiques) que hi anem procurant, les possibilitats socioculturals que s'hi van obrint, així com les limitacions que ens van envoltant esdevenen fonamentals. Pensar les pràctiques des d'un lloc específic sense controlar cap a on van i subratllar les experiències per a inventar maneres de trànsit possibles es converteixen en metodologies per a conèixer(-nos).

MARC METODOLÒGIC

La metodologia socioantropològica de l'estudi es basa en una mirada relacional i multisituada (Marcus, 2001; Shore, 2010), en tant que hem posat el focus en les dimensions socials, polítiques, econòmiques, genèriques i racials implicades en les dinàmiques culturals de diferents llocs de l'Argentina i de l'Estat espanyol. Aquesta metodologia parteix del supòsit que tot procés social humà es desenvolupa immers en relacions socials, que poden ser de caràcter divers: simètriques, asimètriques, conflictives, no conflictives, etcètera. Per tant, la nostra experiència de camp es basa ben intensament en l'etnografia, entesa aquesta com la presència directa i sostinguda en el temps de qui fa recerca en el mateix espai on es troben els interessos d'estudi (Guber, 1991). En aquest sentit, la metodologia es presenta com la més pertinent per pensar els vincles entre cultura, art, política, identitats sociosexuals/genèriques, estratègies i experiències en contextos de pandèmia, que són les categories

problemàtiques centrals de l'estudi. I aquesta va ser fonamental com a instància bàsica per a la producció de coneixement: la participació física en diferents experiències del camp artístic i cultural argentí (principalment a la Ciutat Autònoma de Buenos Aires-CABA) i de l'Estat espanyol (el cas concret de la ciutat de Barcelona). Aquesta centralitat responia al fet que en aquestes ciutats —gràcies a recursos institucionals adquirits— es va fer una estada sostinguda en el temps (un any). A més, es dugueren a terme estades virtuals i presencials en diferents llocs de cada país i de tots dos països junts a manera de taules redones, tallers i xarrades en què es va reflexionar sobre el fet artístic i cultural. Van comptar amb la participació de persones artistes, funcionàries, gestores culturals i altres que són referents de la cultura: van participar en l'estudi persones que viuen en diferents províncies argentines com Santa Fe, Entre Ríos, Chaco, Santiago del Estero, Buenos Aires i Córdoba, i en diferents comunitats autònomes espanyoles com la valenciana, la de Madrid, Andalusia i Catalunya (aquestes ciutats i comunitats autònomes van ser resultat de l'atzar per a l'estudi pel fet que van anar apareixent a mesura que anàvem coneixent persones en el treball de camp de tots dos països).

El corpus es va conformar per la revisió de fonts secundàries entorn de: a) L'estudi i la sistematització de les característiques de formació o reflexió trobades sobre el terreny i que van relacionar pràctiques i experiències culturals i artístiques, (trans)feminismes i de pandèmia dutes a terme de manera física, virtual o híbrida entre 2020 i 2022. Els llocs analitzats van ser: a l'Argentina, el Centre Cultural Kirchner (CCK)³ i la Casa Brandon;⁴ a Espanya, el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB)⁵ i l'espai cultural Ca la Dona⁶ (de la mateixa manera que les ciutats que van anar significant-se en l'estudi, aquests llocs van resultar atzarosos per a l'estudi pel fet que van

3 <https://cck.gob.ar/>

4 <https://brandon.org.ar/>

5 <https://www.cccb.org/es>

6 <https://caladona.org/>

anar apareixent segons les persones que anàvem coneixent en el treball de camp).

A més a més, hem revisat i sistematitzat material periodístic, audiovisual i de les xarxes socials sobre les activitats que es van dur a terme durant el període d'estudi i ens vam centrar en els sectors culturals següents: música, literatura, disseny i arts plàstiques, gràfiques i audiovisuals, cultura comunitària i independent i persones que fan recerca en el camp de la cultura i en els estudis (trans)feministes. *b)* L'anàlisi de la informació quantitativa que ens brinda l'informe elaborat per Bridget Conor, *Género y creatividad. Progresos al borde del precipicio*, publicat per la UNESCO el 2020 com a avançament de la tercera edició de l'informe mundial de la UNESCO *Repensar las políticas culturales*, amb motiu del Dia Internacional de la Dona; *l'Avaluació de l'impacte de la COVID-19 en les indústries culturals i creatives*, també publicat el 2021 per la UNESCO, i l'informe del cicle «Cultura i Equitat. Arts, Cultura i Gèneres», publicat el 2021 conjuntament entre el Centre Cultural d'Espanya a Buenos Aires (CCEBA) i l'equip de la Facultat Llatinoamericana de Ciències Socials (FLACSO), seu argentina. *c)* La revisió específica de lleis vinculades a les diverses accions de l'Estat argentí i espanyol quant a sexualitats.

A més a més, els instruments que es van emprar en la recerca són: *a)* entrevistes en profunditat a persones diferents que es dediquen a l'art, a la funció pública vinculada als espais de gènere(s), i a la gestió cultural en tots dos països. Són persones que van resultar clau per a la recerca. En total en van ser catorze, entre dones cis, lesbianes i trans que, per raons de confidencialitat, no donarem els seus noms en l'escrit, només les identificarem amb inicials i el sector cultural al qual pertanyen: música, literatura, disseny i arts plàstiques, gràfiques i audiovisuals, cultura comunitària i independent i persones que fan recerca en el camp de la cultura i dels estudis (trans)feministes; *b)* quinze observacions de participants i no participants en els espais artístics i culturals esmentats (esdeveniments, mostres, taules redones, tallers i cursos) de manera física i virtual amb la finalitat de ser part dels moments

de discussió i reflexió sobre la situació que viuen les persones de cultura en el marc de la pandèmia; *c)* Quinze xarrades informals amb persones rellevants dels sectors culturals (dones cis, lesbianes, trans dones, trans homes i homes gais) en tots dos països per a identificar eixos problemàtics en el camp vinculats a les qüestions sociogenèriques. En aquests espais de diàleg es van tenir en compte les tres preguntes clau que hem esmentat en la introducció d'aquest text. Les persones amb les quals hem conversat i entrevistat són el resultat d'un mostreig no probabilístic —entre el 2020 i el 2021— conegut com a *bola de neu* en què l'autora d'aquest escrit —com a participant de la Xarxa de Gestió Cultural Argentina i investigadora del camp cultural— va començar a contactar en els dos països amb persones artistes, gestores, investigadores i funcionàries per a l'estudi, les quals, al seu torn, van anar incorporant més persones que en coneixien altres, i aquestes, a unes altres.

L'experiència de camp ens ha permès reconfigurar la dada socioantropològica per a ser analitzada qualitativament amb el propòsit d'observar les diverses pràctiques i estratègies que despleguen les persones que van participar en aquest estudi per a tirar endavant socialment, culturalment, emocionalment i econòmicament els confinaments que hi va haver amb motiu de la pandèmia.

Les unitats d'anàlisi seleccionades van aplegar persones de l'art, de l'acadèmia, de la gestió cultural, amb funcions governamentals o empleades de les institucions esmentades que es van involucrar en la implementació de pràctiques, iniciatives i accions que recuperen les perspectives centrades en el reconeixement de les diversitats en tots dos països.

RESULTATS

Des de començaments del segle XXI, les persones que conformen els moviments feministes i els moviments LGBTIQ+ estan ocupant els espais públics i culturals per a reivindicar el reconeixement de drets. En aquest sentit, conèixer les normatives que s'han

anat *conquerint* esdevé fonamental per comprendre les transformacions del sector cultural en perspectiva (trans)feminista. En el procés de recerca es va elaborar el quadre següent (Fig. 1), que reflecteix la indagació i la sistematització de fonts secundàries amb els registres de camp i les entrevistes a gent de cultura: en la primera columna s'identifiquen les normatives en termes de polítiques públiques més

rellevants quant a drets sexogenèrics, i en la segona columna les accions socioculturals que han reconegut les persones que hi hem entrevistat. Ha sigut fonamental per a la recerca construir la genealogia des de començament d'aquest segle per a observar ben clarament els avanços normatius que es desenvolupaven en el moment de l'emergència sociosanitària que va desencadenar la COVID-19.

Figura 1 Encreuaments entre la política i el fet artístic i cultural des de les normatives sociogenèriques de començament del segle XXI

Any	NORMATIVES NACIONALS Moviments socials organitzats		ACCIONES SOCIOCULTURALS reconegudes per les persones en la recerca	
	Argentina	Espanya	Argentina	Espanya
2000				Jornades feministes a Còrdova
2002	Llei 25.673, de creació del Programa de salut sexual i procreació responsable		XVII Encuentro Nacional de Mujeres (ENM) a la ciutat de Salta (província de Salta)	
	Llei 25.784, de contingent femení sindical		En una assemblea interbarris (de les que es van formar durant la crisi del 2001), Dora Coledesky denuncia que abordar el problema de l'avortament clandestí era tan urgent com la fam i la desocupació. A final de l'any es crea l'Assemblea pel Dret a l'Avortament	
2004		Llei orgànica de mesures de protecció integral contra la violència de gènere	XIX ENM a la ciutat de Mendoza (província de Mendoza)	

2005		La Llei 13/2005 reforma el Codi Civil pel que fa al dret a contraure matrimoni (hi afegeix un segon paràgraf a l'article 44 del Codi Civil)	XX ENM a la ciutat de Mar del Plata (província de Buenos Aires) Es crea la campanya pel dret a l'avortament legal, segur i gratuït
2006	Llei 26.150, d'educació sexual integral (ESI) [Primera presentació del projecte de llei d'interrupció voluntària de l'embaràs (IVE)]		XXI ENM a la ciutat de San Salvador (província de Jujuy)
2007		Llei 3/2007, d'igualtat de gènere	XXII ENM a la ciutat de Córdoba (província de Córdoba)
2008			Es crea el Ministeri d'Igualtat
2009	Llei 26.485, de protecció integral per a prevenir, sancionar i erradicar la violència contra les dones en els àmbits en què despleguen les seues relacions interpersonals		XXIV ENM a la ciutat de San Miguel (província de Tucumán) Jornades feministes a Granada (hi apareix el debat trans)
2010	Modificació de l'article 2 de la Llei 26.618, de matrimoni civil (coneguda com la Llei de matrimoni igualitari)	La interrupció voluntària de l'embaràs, o avortament induït, està regulat en el títol II de la Llei orgànica 2/2010, de salut sexual i reproductiva i de la interrupció voluntària de l'embaràs	XXV ENM a la ciutat de Paraná (província de Santa Fe) Assassinat de Pepa Gaitán el 7 de març. Això motiva que la data s'instaure com el dia de la visibilitat lèsbica (a partir d'ací, cada any s'intervé l'espai públic en diferents ciutats del país)

2012	Llei 26.842, de prevenció i sanció del tràfic de persones i assistència a les víctimes	XXVII ENM a la ciutat de Posadas (província de Misiones)	
	<p>Llei 26.743, d'identitat de gènere</p> <p>Cas F.A.L. L'article 86 del Codi Penal i la sentència del Tribunal Suprem de Justícia de la Nació reconeixen que les persones tenen dret a la interrupció legal de l'embaràs en unes certes circumstàncies</p>		
2013	Llei 26.862, de producció mèdicament assistida també coneguda com a Llei de producció humana assistida o llei nacional de fertilització assistida	XXVIII ENM a la ciutat de San Juan (província homònima) Creació del programa Ellas Hacen	
2015	El Ministeri de Salut de la Nació va publicar el Protocol per a l'atenció integral de les persones amb dret a la interrupció legal de l'embaràs (ILE)	XXX ENM a la ciutat de Mar del Plata (província de Buenos Aires) L'assassinat de Chiara Páez fa que el moviment #NiUnaMenos faça convocatòries en totes les ciutats del país sota el lema: «Un femicidio cada 19hs»	#NiUnaMenos
2016	Llei 2/2016, d'identitat i expressió de gènere (coneguda com la Llei trans de Madrid)	XXXI ENM a la ciutat de Rosario (província de Santa Fe)	Té lloc la violació en grup coneguda com la <i>Manada de Sant Fermí</i> que crea controvèrsia entorn de les nocions d' <i>abús</i> i <i>violació</i>

2017	Llei de paritat de gènere en àmbits de representació política (la normativa s'aplica per primera vegada en les eleccions de l'any 2019)	Pacte d'Estat contra la Violència de Gènere	XXXII ENM a la ciutat de Resistencia (província de Chaco) Moviment 8M. Parada internacional de dones Moviment #MeToo (comença en les xarxes socials) Comencen a aparèixer els protocols específics per a abordar la violència de gènere a les universitats nacionals públiques Assassinat de Micaela García. Motivarà l'aprovació de la Llei Micaela el 2019	Moviment 8M. Parada internacional de dones Moviment #MeToo (comença en les xarxes socials)
2018	Llei 27.452 BRISA, règim de reparació econòmica per a les xiquetes, xiquets i adolescents Es tracta per primera vegada al Congrés el projecte de llei d'interrupció voluntària de l'embaràs (IVE). Hi és rebutjat		XXXIII ENM a la ciutat de Trelew (província de Chubut). Per primera vegada, marxa contra els transvesticidis «Martes verdes» (vigílies per la discussió de l'IVE al Congrés de la nació)	Reaccions a la ponència de Sam Fernández durant l'escola de tardor del partit polític Podem
2019	Llei 27.499 «MICAELA», de capacitat obligatòria en la temàtica de gènere i violència contra les dones Llei 27.539, de contingent femení i accés d'artistes dones a esdeveniments musicals		XXXIV ENM a la ciutat de La Plata (província de Buenos Aires). Hi ha la intervenció de la campanya federal internacionalista «Somos Plurinacional» Es reproduceix la <i>performance</i> xilena <i>Un violador en tu camino</i>	Es reproduceix la <i>performance</i> xilena <i>Un violador en tu camino</i>
2020/ 2021	Llei 27.610, d'accés a la interrupció voluntària i legal de l'embaràs i a		XXXV ENM es fa de manera virtual (alguns tallers i amb poca participació)	

l'atenció postavortament de totes les persones amb capacitat de gestar (IVE/ILE)

Llei 27.611, d'atenció i cura integral de la salut durant l'embaràs i la primera infància (1.000 dies)

Llei 27.636 «Diana Sacayán-Lohana Berkins», de promoció a l'ocupació per a persones transvestides, transsexuals i transgènere

Programa integral de reconeixement de períodes d'aportacions per tasques de cura (Decret 475/2021 d'Anses)

Decret presidencial núm. 476/21, que incorpora la possibilitat de posar una X en el DNI com a opció per als qui no s'identifiquen amb el femení o el masculí

El 2021 (XXVI) es du a terme de manera presencial però descentralitzada per regions (amb poca participació)

1a Trobada Nacional de Dones amb Discapacitat

Font: elaboració pròpia per a aquest article. Agraïsc infinitament la col·laboració de la doctoranda Yanina Kaplan (UBA/CONICET) i del doctorant Javier Torres-Fernández, membre del grup de recerca Mujeres, Literatura y Sociedad (HUM874) de la Universidad de Almería.

En el quadre s'observen remarcades en negreta les tres lleis vinculades a les diferents accions de l'Estat argentí i espanyol referides a sexualitats. Aquestes normatives han sigut les més identificades per les persones que hem entrevistat en tots dos països com a *fites* dels moviments feministes i LGBTIQ+. Totes les persones de l'estudi han indicat que coneixen o han sentit parlar d'aquestes lleis: *a*) la Llei 13/2005, que permet el matrimoni homosexual a Espanya (2005) i la mo-

dificació de l'article 2 de la Llei 26.618, de matrimoni civil (coneguda com la Llei de matrimoni igualitari) a l'Argentina (2010); *b*) la Llei 2/2016, d'identitat i expressió de gènere (coneguda com la Llei trans de Madrid) a Espanya (2016); i la Llei 26.743, d'identitat de gènere a l'Argentina (2012), i, finalment, *c*) la Llei orgànica 2/2010, de salut sexual i reproductiva i de la interrupció voluntària de l'embaràs (despenalització de la pràctica durant les primeres catorze setmanes de

l'embaràs) a Espanya (2010); i la Llei 27.610, d'accés a la interrupció voluntària i legal de l'embaràs i a l'atenció postavortament de totes les persones amb capacitat de gestar (IVE/ILE) a l'Argentina (2021). A més, aquestes decisions legals han implicat encreuaments, aprenentatges i comparacions normatives entre un país i l'altre per a reivindicar, millorar i/o sostenir les lleis aprovades. El que s'ha dit s'ha destacat en entrevistes a funcionàries feministes en espais governamentals en tots dos estats (CM, exfuncionària del Ministeri de Dones, Gènere i Diversitat a l'Argentina, 2021; BG, política i activista espanyola a favor dels drets LGBTQ+, 2022, a Espanya).

No obstant això, les persones artistes de tots dos països no sempre han reconegut aquestes lleis en contar-nos les accions concretes que les van acostar als moviments (trans)feministes o que els van fer «córrer el vel patriarcal»⁷ en les vides o en les produccions culturals seues. Això explícita que moltes de les persones entrevistades no pertanyen als moviments (trans)feministes i que, per tant, no estan al corrent de les normatives i de les lleis que han assolit aquests moviments i les seues militàncies.

El que sí que han visibilitzat com a frontissa comuna en la seua vida i en les pràctiques seues han estat els moviments socioculturals de denúncia —que han tingut versions en diferents llocs del món: el primer #NiUnaMenos de 2015 (el cent per cent de les persones de l'estudi); el 8M parada internacional de dones de 2019 (96,55 %); la *performance* d'*Un violador en tu camino* de 2019 (68,96 %); el moviment #MeToo (el 58,62 %) que es va fer viral en les xarxes socials; l'ENM a l'Argentina (51,72 %); les Jornades Feministes a l'Estat espanyol (34,48 %); en molt menor mesura han assenyalat conèixer el recent ENM amb discapacitat a l'Argentina (3,44 %) de 2020. Per la seua banda, les vigílies a l'Argentina el 2018 per l'aprovació de la llei de l'IVE —conegudes com els «Martes verdes»— han estat assenyalades pel 37,93 % de les entrevistades en els dos països com «un movi-

ment insurgent i esperançador». Aquestes trobades organitzades per la Campanya Nacional pel Dret a l'Avortament Legal, Segur i Gratuït (creada en una Trobada Nacional de Dones l'any 2005 a l'Argentina) han desplegat una infinitat de pràctiques i *performances* artístiques, lectura de poemes, balls, cants, disseny d'imatges, guions i relats, entre moltes altres accions artístiques, culturals i polítiques (Spataro, 2018; anonimitzat, 2019; entre d'altres). MG ens contava en una xarrada informal que el primer dimarts que van fer una convocatòria va ser el «febrer de 2018 i que després n'hi hagué d'altres des que va començar l'estat parlamentari (abril) fins al 13 de juny [...] més tard les van reprendre esporàdicament». (MG, docent/investigadora integrant de la campanya, 2021). Els diferents moviments (trans)feministes del món han acompanyat aquestes trobades i després han estat replicades en diferents llocs de l'Àfrica del Sud⁸ per a exigir la despenalització de l'avortament.

Aquestes pràctiques i les *performances* els han fet vibrar el cos «estant aquí», els han permès emocionar-se, abraçar-se i ressignificar les seues pròpies pràctiques artístiques i culturals com a espills de les desigualtats sexualitzades en el seu dia a dia; encara més, en molts casos ja ho feien sense adonar-se'n (AL, actriu, directora i guionista, Argentina, 2021); o com ens va dir LC (actriu i titellaire, Espanya, 2022): «No sé exactament com col·locar aquest tema, perquè, en el meu cas, és transversal, no faig res pensant que ha de ser feminista, sinó que és feminista, perquè jo soc feminista, llavors les coses esdevenen feministes... No hi ha una altra lectura... No és intencional».

En el relat de les seues pràctiques trobem també com van anar teixint estratègies de cura en les seues experiències de vida que després les han conduïdes

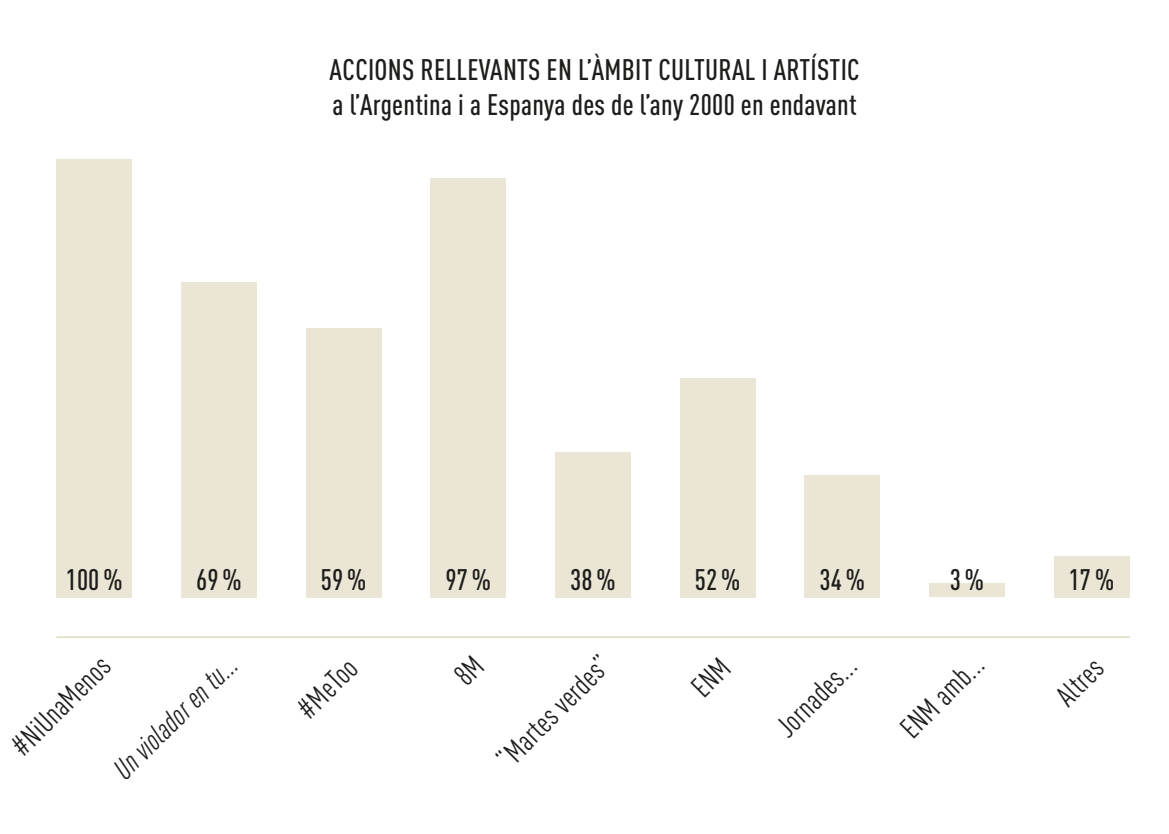
7 Se citarà a les persones sense referir-se a cap d'elles en particular quan la cita textual es prenga de frases comunes dites per les persones amb les quals hem conversat en diferents situacions formals i no formals.

8 Aquesta manera d'anomenar el que coneixem com a «Amèrica» dialoga amb l'aparició dels feminismes indígenes, comunitaris i/o populars. En aquest sentit, es recomana la lectura dels textos següents: «Feminismos desde Abya Yala. Ideas y proposiciones de las mujeres de 607 pueblos de nuestra América», de Francesca Gargallo Celantani (2014), i «Feminismos populares. Pedagogías y políticas», de Claudia Korol i Gloria C. Castro (2016).

a configurar estratègies artístiques i culturals: «Les dones havien de callar i brodaven els silencis pràcticament... Amb el temps, vam fer art» (EM, artista plàstica, Espanya, 2022); a C (pedagoga de la dansa, Espanya, 2022) i a LC les va unir «la criança respectuosa i la lactància», que les va connectar amb «aquell ser/fer feminista»; a LK (coordinadora de CB, Argen-

tina, 2021) la va impulsar a crear un espai cultural i artístic LGBTQ+ la seua pròpia trajectòria de vida, que li mostrava que no hi havia un lloc «perquè les lesbianes ho passem bé»; i a CB (poeta no binari, Argentina, 2021), la cerca del seu quefer sensible *li* va portar als seus «dissidents» per a rememorar les seues pròpies experiències.

Figura 2 Accions rellevants en l'àmbit cultural i artístic a l'Argentina i a Espanya des de l'any 2000 en endavant

Font: elaborat per l'autora per a aquest article.

Aquests relats en clau subjectiva es van reconfigurant com a pràctiques individuals i sensibles en comú i es potencien com a estratègies artístiques i culturals col·lectives en tots dos països. No obstant això, a l'Argentina hi ha la particularitat que va aprovar el

2019 la Llei 27.539, de contingut femení i accés a artistes dones a esdeveniments musicals, que jerarquitzava la desigualtat en els escenaris i controla que es complisca la presència del 30 % de dones i persones trans (ara bé, en la vida real dels escenaris, la nor-

mativa es ressent). A Espanya, però, hi ha les bases que planteja la Llei orgànica 3/2007, per a la igualtat efectiva de dones i homes, que ha d'aplicar-se a tots els camps de la vida sense que hi haja una normativa específica per al camp cultural.⁹

Tot i les coincidències o les diferències entre ambdós països pel que fa a normatives i drets en el camp artístic i cultural, i a pesar de les trajectòries possibles d'artistes i persones de la cultura en els últims anys, es coneix —per les ciències socials— que, en els moments de crisi, les desigualtats es fan més profundes. L'informe esmentat de Bridget Conor *Género y creatividad. Progresos al borde del precipicio*, publicat per la UNESCO el 2020 com un avançament de la tercera edició de l'informe mundial de la UNESCO *Repensar las políticas culturales*, i amb motiu del Dia Internacional de la Dona, afirma el següent (UNESCO, 2021b: 6):

Els moments de crisi incrementen la vulnerabilitat dels grups marginats, incloent-hi les dones, i poden reforçar la idea que les dones són menys importants i «més prescindibles» per al treball creatiu que els homes. Això és especialment important ara que la COVID-19 continua expandint-se i de la qual encara desconeixem els efectes a llarg termini en la producció cultural i artística. Molt poques iniciatives de suport als artistes i als creatius afectats per la pandèmia incorporen una perspectiva interseccional de gènere.

Si bé és cert que en els dos països va haver-hi ajudes econòmiques per al camp artístic i cultural (sector en tots dos països precaritzat), sobretot en els moments

de confinament més estrictes,¹⁰ també és cert que la cultura i els seus espais no van ser considerats activitats essencials per als nostres pobles, tot i ser intensament consumida durant la pandèmia en el seu vessant d'indústria cultural: espectacles per *streaming*, pel·lícules, televisió, ràdio, pòdcast, etcètera. A l'Argentina, les activitats culturals i artístiques van ser quasi les últimes a començar a ser regulades i a disposar de protocols per a poder obrir. I també és cert que les gestions de suport —de tots dos estats— que hi va haver per a la cultura no es van elaborar amb equitat ni amb una perspectiva (trans)feminista real en aquests dos països que eren avantguardistes en la promulgació d'aquesta mena de drets.

Així mateix, es van tancar guarderies, escoles i universitats; es va aprofundir en el teletreball i en les activitats de cura —en les quals sabem que les dones ocupen més de tres quartes parts dels llocs (OIT, 2020)—; les hores a la llar esdevingueren el cent per cent (en els confinaments més durs) i, per tant, la convivència va obligar a dedicar més temps a l'atenció de la llar i de les persones. Les llars més pobres (amb alts percentatges de població migrant tant en un país com en l'altre) van tenir un confinament en situacions quotidianes d'amuntegaments, de manca de serveis bàsics (aliments, salut, connectivitat per a continuar l'escolarització o treballs, etc.) i de violències en què les dones i la infància van ser les més afectades (dimensionant els encreuaments entre ètnia/raça, edats, migracions, etc.); a més, la població transvestida i la trans ensopegaren amb més limitacions encara en el seu ja alt percentatge de treball informal, d'accés a l'habitatge i a la salut (anonimitzat, 2021).

9 Recomanem llegir l'estudi *Desigualdad de género en el sistema del arte en España* (2020). Consultat en: https://www.academia.edu/44733634/Estudio_sobre_desigualdad_de_g%C3%A9nero_en_el_sistema_del_arte_en_Espa%C3%B1a Study about gender inequality in the Spanish art system

10 A l'Argentina es van generar línies de crèdit per a pimes, crèdits de taxa zero per a les indústries culturals, programes d'acompanyament per a projectes culturals d'organitzacions del tercer sector o ajuda econòmica per a centres culturals, entre d'altres. A Espanya, a l'Ajuntament de Madrid, per exemple, les ajudes es van canalitzar mitjançant CREA SRG. Per a comprovar més mesures posades en marxa per al sector de la cultura, vegeu respectivament: <https://www.cultura.gob.ar/medidas-en-el-sector-cultural-ante-el-covid-19-8932/> i <https://creasgr.com/linea-covid-19-liquidez-cultura>

En aquesta paradoxa —entre la cura de la salut i les garanties de drets a l'equitat de gèneres i a la diversitat cultural— és on les persones de la cultura que formaren part d'aquest estudi han hagut de resistir, tesar i/o negociar les seues pròpies pràctiques artístiques i culturals amb els fonaments que van sostenir els confinaments en pandèmia. En aquest sentit, han elaborat diferents estratègies ètiques, estètiques i polítiques com observarem a continuació.

La sensibilitat del fet cultural i la sensibilitat de les qüestions de gèneres

Observem com les pràctiques que despleguen les persones d'aquest estudi visibilitzen i sostenen que els drets de les dones i dels col·lectius LGBTIQ+ en el camp artístic i cultural han d'estar garantits en el marc de les tres normatives esmentades (que depassen el context de pandèmia) i que hem identificat com a *fites*. Sabem que les lleis destinades a aquestes poblacions han generat, en tots dos països, diferents accions que intenten garantir-ne els drets en l'espai públic: cases culturals LGBTIQ+, protocols contra les violències en els diferents sectors, equitat de gènere en els escenaris, les contractacions amb el nom autopercebut, drets del respecte als cossos seus —maternitats, interrupcions d'embarassos i d'altres—, etcètera. Ara bé, els fonaments que van sostenir els confinaments durant la pandèmia implicaven *quedar-se a casa*, amb les dimensions diferents que s'hi posen en joc (econòmiques, emocionals, espacials, socioafectives i sexoafectives, la salut, la desigualtat social i genèrica, etc.), en oposició a la pràctica corporal i col·lectiva que impliquen les lluites d'aquests moviments pels seus drets. En aquest sentit, les persones de carn i ossos van restar aïllades de la seua manera quotidiana de guanyar-se la vida (recordem l'alt percentatge de feina informal o precaritzada en l'àmbit de la cultura); i de resistir, tesar, negociar i (trans)formar el seu reconeixement (identitari, social i polític) *en i des del* camp cultural.

Aquest context va obligar diferents sectors de la societat a adaptar-se a l'escenari que va imposar la COVID-19. En concret, el sector cultural és el que més temps ha estat sense cap mena d'activitat o el que ha hagut d'adaptar-se a protocols molt rigorosos. Coincideixen

en aquest diagnòstic diferents persones artistes, treballadores i funcionàries del CCK a l'Argentina i del CCCB a Espanya: la crisi del sector és inèdita en els ingressos salarials (situació que caracteritza les pràctiques de quasi tota l'economia mundial), vinculats a la manca de públic presencial que han hagut de suportar durant mesos i que va obligar els espais culturals a tancar-se o a reinventar-se. En aquest punt, encara que les activitats i els mitjans digitals han sigut els mateixos en tots dos països, s'observen les diferents condicions econòmiques i estructurals que han tingut les institucions culturals en relació amb les condicions de riquesa de cada país.¹¹

La necessitat de reinventar-se de les persones i dels espais culturals en el context d'emergència sanitària ha obligat, aprofundit i generat noves formes de militàncies i activismes a través d'espais no presencials com Facebook, YouTube, Twitter, Instagram, Zoom i/o WhatsApp. Aquests escenaris virtuals fan dialogar la pluralitat dels feminismes i dels col·lectius LGBTIQ+, la qual cosa genera una rapidesa o viralització del que succeeix en qualsevol part del món i reconfigura, així, un «feminisme global de diàleg instantani». Paradoxalment, aquesta explosió d'accions per a reflexionar sobre les condicions dels feminismes (xarrades, tallers, pel·lícules, tertúlies, taules redones, *performances*, etc.) va provocar l'aparició massiva de diferents discursos d'odi i, al seu torn, va mostrar la fragmentació dels moviments a l'interior de tots dos països (per exemple, l'aprofundiment de les militàncies i els discursos TERF —per les seues sigles en anglès *trans-exclusionary radical feminist*—) que algunes funcionàries de l'Estat espanyol han arribat a expressar.¹² Així mateix, la redistribució dels pressupostos públics ha arribat en menys quantitat a aquestes poblacions, encara que hi cal destacar que l'existència del Ministeri de les Dones, Gènere i Diversitat a l'Argentina (tot i les diferències que pugua tenir amb el feminisme institucionalitzat) ha

¹¹ Vegeu la nota 10.

¹² <https://www.lavanguardia.com/vida/20190715/463469583311/feminismo-transexualidad-mujeres-identidad-genero-amelia-valcarcel.html>

estat un plus en termes d'accions amb perspectiva de gènere en relació amb la situació general de les diferents comunitats autònomes del Estat espanyol.¹³

Així i tot, les ajudes econòmiques que han concedit els dos estats a les poblacions respectives en el cas del gènere¹⁴ no s'han implementat de manera mancomunada ni vinculades a les desigualtats per ètnia o raça, edats, migracions, etcètera. En aquest sentit, el caràcter transversal d'una perspectiva de gènere i interseccional en les polítiques públiques —gestionades durant la pandèmia— ha estat una demanda central. Aquestes exigències dutes a terme per les feministes que participen dels governs, les feministes negres, les dones lesbianes, les persones trans i/o les dones sindicalistes han anat (re)elaborant estratègies que han fet valer les diversitats i les dissidències i les seues diferents condicions de vida (pensem particularment, en l'Estat espanyol, en el cas feminisme per la independència a Catalunya, els feminismes a Euskadi, etc.). Paradoxalment, aquests protagonismes es van trobar *dialogant* i *convivint* de manera més fluida i instantània al mateix temps que generaven encreuaments entre els diferents grups (trans)feministes amb grups de dones conservadores i/o de les dretes més radicalitzades en ambdós països. En les entrevistes hem pogut observar el següent: d'una banda, un grau de coincidència més elevat entre aquests grups que han generat «debats ètics i polítics —que semblaven haver quedat ancorats en la història— sobre la sexualitat, el gènere i els cossos» que interpel·len els moviments (trans)feministes mateixos al seu interior (GB, activista en el col·lectiu LGTBIQ+, que, com a membre del partit Podem, va participar en l'elaboració de la Llei trans, Espanya, 2022). D'altra banda, «van fer valer les nocions de cura, de sororitat, d'aprofundiment del teixit de xarxes i de recuperació de les trajectòries territorials en l'intent de sostenir un moviment» que aplegue (malgrat les diferències) les demandes de totes les

persones que el conformen (MF, militant/investigadora/escriptora racialitzada, Espanya, 2022; A, rapera, Espanya, 2022; AL, cineasta, Argentina, 2021; per esmentar algunes de les persones entrevistades que han coincidit en això).

La cosa política en i des del moviment (trans)feminista

Pel que s'ha dit, els vincles entre la sensibilitat del fet cultural i la sensibilitat de les qüestions de gèneres han materialitzat —en les experiències esmentades en l'apartat anterior— els encreuaments entre l'Estat i els drets ciutadans adquirits en un sector cultural confinat. Això ha obligat a *revisar*, discutir i/o sostenir els acords assolits a l'interior del moviment (trans)feminista. Durant la pandèmia, aquests processos han aconseguit reconfigurar estètiques artístiques vinculades a les accions per *streaming*: mostres experièncials de nous dissenys corporals recuperant la idea de cibernets, vídeos fets en mòbils; cançons arranjades amb imatges casolanes, *freestyle* rap fet a casa; milions de converses, presentacions de llibres sobre el tema i trobades acadèmiques, entre d'altres; al costat d'un diàleg sectorial i generacional que ha permès observar els encreuaments d'idees en relació amb les categories de feminisme(s), de sexualitat(s) i de cos(sos) en el camp artístic i cultural. En aquests avatars s'ha massificat com mai s'havia fet abans que «no estem a soles» com ens va dir A (rapera, Espanya, 2021), sinó que estem en un teixit que ens mostra com en les nostres diferències i diversitats hi ha una «sororitat que ens uneix» (SJ, actriu i cantant, Espanya, 2021). A més a més, aquestes estètiques artístiques en línia van obrir el debat (sabent-ho o no) dels drets socials, econòmics i polítics, alhora que reivindicaven formes de «transitar» pel món (l'ús de colors; de balls; de roba, la presència de cossos de diferents mesures, colors, accessibilitats; diferents llocs del país, de la regió i/o del món; classes socials, i formes idiomàtiques, entre d'altres). Maneres de «transitar» que van donar sentit polític (dissenyaren) a les experiències diverses que es van dur a terme durant els confinaments. En paral·lel, aquestes maneres de «transitar» van aconseguir incomodar el moviment (trans)feminista mateix en les maneres d'anomenar(-se) i en les maneres de reunir-se per a

13 <https://www.argentina.gob.ar/generos/medidas-en-materia-de-genero-y-diversidad-en-el-marco-de-la-emergencia-sanitaria>

14 Vegeu la nota 10.

garantir el que les lleis i els relats que el *bon feminisme* exigeix (es van debatre discussions sobre qui «és el subjecte del feminisme» que semblaven resoltes a l'interior del moviment). Al mateix temps, es van reelaborar formes discursives i maneres d'expressar opinions que són natives de les xarxes socials i que, en molts casos, no deixen entreveure ni un pèl de sororitat (frases curtes i provocatives, denúncies; opinions despersonalitzades, etc.).

Per tant, la pandèmia i els confinaments han exacerbant maneres d'un *fer virtual* col·lectiu, generacional i global que ha aprofundit en formes d'activismes supèrflues a través de les xarxes socials fins a convertir «la qüestió del subjecte del feminisme en un *trending topic*» (Romero Bachiller, 2020: 19). Viralitzen el que succeeix en qualsevol part del món que afecta, jerarquitzat i reassignifica persones reals en el món concret. En aquest escenari, les experiències artístiques i culturals —que van desplegar les persones amb les quals hem dialogat en aquest estudi— s'han anat configurant a si mateixes (sabent-ho o no) com a maneres de coneixement/interpel·lació/avaluació d'allò que és polític i de la política. Així mateix, s'han reassignificat com a espais d'experimentació artística, performativa, de disseny, de diferents laboratoris i pràctiques artístiques i culturals que fan dialogar la pluralitat dels (trans)feminismes.

CONCLUSIONS

En aquest article ens vam proposar recuperar algunes de les veus dels qui havien estat part de la recerca superior «La transversalització de gèneres/(trans)feminisme en l'estudi del camp cultural i artístic: diàlegs transdisciplinaris entre Espanya i l'Argentina en temps de pandèmia». Els diàlegs mantinguts amb les persones que van participar en experiències artístiques i culturals (trans)feministes a l'Argentina i a l'Estat espanyol en el context de la pandèmia de la COVID-19 (2020-2022) es van centrar en tres preguntes clau: com *van alinear* les pràctiques artístiques i culturals seues, legitimadores de drets sociogenèrics, amb els fonaments que van sostenir els confinaments en la

pandèmia?, com van reassignificar els sentits i les sensibilitats del fet cultural i genèric en el marc de la pandèmia?, i com van donar materialitat als encreuaments entre l'Estat i els drets ciutadans adquirits en un sector cultural *confinat*?

La mirada atenta, les respostes a aquestes preguntes i la recuperació d'aquests diàlegs ens han permès reconfigurar tres dimensions que podrien generar aportacions als estudis que vinculen cultura, art, política i identitats sociosexuals/genèriques.

Una dimensió ètica que ens permet observar com es resisteixen, tesen i negocien els comportaments i les maneres de ser, estar i fer en comunitat. Fonaments que són tesats, resistits i negociats per a sostenir/transformar la cosa política de la vida mateixa. En el nostre cas d'estudi, vam donar compte de com la crisi sanitària va provocar un diàleg/convivència quotidiana entre els diferents grups (trans)feministes amb grups de dones conservadores i/o de les dretes més radicalitzades en tots dos països. Aquesta situació va posar en tensió/revisió les nocions de *sexualitat*, de *gènere* i de *cos* que va conduir a la reelaboració d'estratègies culturals i artístiques de cura, de sororitat, d'aprofundiment del teixit de xarxes i de revaloració de les trajectòries individuals en l'intent de sostenir un *moviment* que prioritze (malgrat les diferències) les demandes dels diferents grups.

Una dimensió estètica que observa com els sentits del fet cultural i del genèric es reassignifiquen com a espais d'experimentació quotidians i polítics (re)produint maneres de «transitar» pel món. En el nostre cas d'estudi poguérem observar com esdevé fonamental en cada experiència l'ús de colors; de balls; de roba, la presència de cossos de diferents mesures, colors, accessibilitats; diferents llocs del país, de la regió i/o del món; classes socials, i formes idiomàtiques, entre d'altres.

Finalment, una dimensió política per a comprendre els encreuaments entre l'Estat i els drets ciutadans en comunitats específiques. En el nostre cas d'estudi —en fer dialogar dos països de parla hispana

geolocalitzats en dues parts del món diferents, però relacionades, com són l'Argentina i Espanya—, hem pogut identificar algunes discussions que els són comunes des d'on els moviments (trans)feministes han interpellat durant els confinaments sobre les qüestions que concerneixen la inclusió de les diversitats en el camp cultural i artístic de cada país. Així mateix, en observar la complexitat del moviment (trans)feminista com a potència d'anàlisi, vam deixar al descobert el fet polític de les identitats sociosexuals, de les diversitats culturals i de les desigualtats en termes de drets interseccionals per a la justícia social.

Aquestes tres dimensions (ètica, estètica i política) donen sentit metòdic i teòric a les pràctiques i estratègies

descrites (imbricades entre si i diferenciades només amb finalitats analítiques) des d'on les persones amb les quals hem dut a terme la recerca han elaborat (sabent-ho o no) les seues experiències artístiques, culturals i subjectives en temps de pandèmia. La configuració d'aquests eixos d'anàlisi ens permet fer altres preguntes i també ens dona la possibilitat de reconfigurar metodologies transdisciplinàries i crítiques que puguen retre compte d'aquests processos en les seues formes locals interconnectades en temps de pandèmia. En aquest últim punt, hi afegim les qüestions i els desafiaments que representen les construccions de les categories, els mètodes i l'ètica/les ètiques i estètica/ètiques apropiada/ades per a fer recerca d'allò que és polític del camp cultural i artístic.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Abélès, M. (1997). La antropología política: nuevos objetivos, nuevos objetos. *Revista Internacional de Ciencias Sociales*, 1-26 (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://omegalfa.es/downloadfile.php?file=libros/la-antropologia-politica-nuevos-objetivos-nuevos-objetos.pdf>
- Achilli, E. (2005). *Investigar en antropología social. Los desafíos de transmitir un oficio*. Rosario: Laborde Editor.
- Atkinson, P. (2006). Do It Yourself: Democracy and Design, *19*(1), 1-10. doi: [10.1093/jdh/epk001](https://doi.org/10.1093/jdh/epk001)
- Barrancos, D. (2014). Géneros y sexualidades disidentes en la Argentina: de la agencia por derechos a la legislación positiva. *Cuadernos Intercambio sobre Centroamérica y el Caribe*, *11*(2), 17-46 (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: https://ri.conicet.gov.ar/bitstream/handle/11336/7099/CONICET_Digital_Nro.9670_A.pdf
- Bennet, J. (2010). The force of things. *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things* (pp. 1-9). Estats Units: Duke University Press (John Hope Franklin Center Book).
- Bourdieu, P. (1990). *Sociología y cultura*. Mèxic, D. F. Grijalbo-Consejo Nacional para la Cultura y las Artes.
- Bourdieu, P. (1993). Espíritus del Estado. Génesis y estructura del campo burocrático. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 96-97, 49-62 (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: https://www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_1993_num_96_1_3040
- Butler, J. (2009). Performatividad, precariedad y políticas sexuales. *AIBR. Revista de Antropología Iberoamericana*, *4*(3), 321-336 (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=62312914003>
- Butler, J. (2010). *Cuerpos que importan. Sobre los límites materiales y discursivos del 'sexo'*. Buenos Aires: Paidós.
- Butler, J. (2014). Vida precaria, vulnerabilidad y ética de cohabitación. *Cuerpo, memoria y representación. Adriana Cavarero y Judith Butler en diálogo* (pp. 47-80). Barcelona: Icaria, Begonya Saez Tajafuerce.
- Butler, J. (2017). *Cuerpos aliados y lucha política*. Buenos Aires: Paidós.

- Crenshaw, K. (1989). *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. University of Chicago Legal Forum (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8>
- Foucault, M. (1978). *Seguridad, territorio y población*. París: Siglo XXI.
- Franko, M. (2019). *Danzar el modernismo / Actuar la política*. Buenos Aires: Ed. Miño y Dávila.
- Fraser, N. (2006). La justicia social en la era de la política de la identidad: redistribución, reconocimiento y participación. N. Fraser, i A. Honneth, *¿Redistribución o reconocimiento? Un debate político filosófico* (pp. 83-99). Espanya: Ed. Morata.
- Fraser, N. (2009). Feminism, Capitalism and the Cunning of History. *New Left Review*, (56), 97-117 (en línia). Consultat el 3 d'agost de 2022 en: <https://newleftreview.org/issues/ii56/articles/nancy-fraser-feminism-capitalism-and-the-cunning-of-history>
- Gargallo Celantani, F. (2014). *Feminismos desde Abya Yala. Ideas y proposiciones de las mujeres de 607 pueblos de nuestra América*. Ciutat de Mèxic: Ed. Corte y Confección.
- Grossberg, L. (2010). Pecados de los estudios culturales. *Estudios culturales. Teoría, política y práctica* (pp. 55-105). València: Letra Capital.
- Guber, R. (1991). *El salvaje metropolitano*. Buenos Aires, Argentina: Editorial Legasa.
- Hall, S. (1992). Estudios culturales y sus legados teóricos. *Sin garantías. Trayectorias y problemáticas en estudios culturales* (pp. 51-72). Popayán-Lima-Quito: Enviñon Editores-IEP-Instituto Pensar-Universidad Andina Simón Bolívar.
- Haraway, D. J. (1995). Conocimientos situados: la cuestión científica en el feminismo y el privilegio de la perspectiva parcial. *Ciencia, cyborgs y mujeres. La invención de la naturaleza* (pp. 313-346). Madrid: Cátedra.
- Hubbell, L. (2011). DIY Craft: Therapy, Irony or Handmade Hell? *Surface Design Journal*. 2, 48-53.
- Korol, C., i Castro, G. C. (2016). *Feminismos populares. Pedagogías y políticas*. Colombia: La Fogata Editorial y Argentina: América Libre.
- Lorey, I. (2016). *Estado de inseguridad. Gobernar la precariedad*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- Lugones, M. (2008). Colonialidad y género. *Tabula Rasa*, 9, 73-101 (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://www.revistatabularasa.org/numero-9/05lugones.pdf>
- Lukens, J. (2013). DIY Infrastructure and the Scope of Design Practice. *Design Issues*, 29(3), 14-27.
- Marcus, G. (2001). Etnografías en/del sistema mundo. El surgimiento de la etnografía multilocal. *Alteridades*, 11(22), 111-127 (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://alteridades.izt.uam.mx/index.php/Alte/article/view/388/387>
- Martín Rodríguez, S. (2014). DIY: Arte, diseño y tecnología. Estrategia crítica de colaboración comunitaria 'offline' y 'online'. *ICONO 14, Revista de Comunicación y Tecnologías Emergentes*, 12(1), 181-211.
- Mignolo, W. (2010). *Desobediencia epistémica: Retórica de la modernidad, lógica de la colonialidad, gramática de la descolonialidad*. Buenos Aires: Ediciones del Signo.
- (anonimitzat, 2019)
- (anonimitzat, 2021)
- (anonimitzat, 2022a)
- (anonimitzat, 2022b)
- Platero, L. (2020). Conocer nuestras genealogías. Autorxs Varixs, *Transfeminismo o Barbarie* (pp. 41-67). Madrid: Kaótica Libros.
- Preciado, P. B. (27 de març de 2020). Aprendiendo del virus. *El País* (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: https://elpais.com/elpais/2020/03/27/opinion/1585316952_026489.html?prm=enviar_email
- Quijano, A. (2007). Colonialidad del poder y clasificación social. En S. Castro Gómez, i R. Grosfoguel (ed.), *El giro decolonial Reflexiones para una diversidad epistémica más allá del capitalismo global* (pp. 93-126). Bogotá: Siglo del Hombre Editores.
- Reygadas, L. (2007). La desigualdad después del (multi)culturalismo. En A. Giglia, C. Garma, i A. de Teresa (comp.), *¿Adónde va la antropología?* (pp. 341-364). UAM-Iztapalapa.
- Romero Bachiller, C. (2020). ¿Quién teme al transfeminismo? Autorxs Varixs, *Transfeminismo o Barbarie* (pp. 15-38). Madrid: Kaótica Libros.

- Rubin, G. (1989). Notas para una teoría radical de la sexualidad. En C. Vance (comp.), *Placer y peligro* (113-187). Madrid: Revolución (en línea). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://museo-etnografico.com/pdf/puntodefuga/150121gaylerubin.pdf>
- Rubinich, L. (1992). *Tomar la cultura del pueblo, bajar la cultura al pueblo (Dos nociones de acción cultural)*. Buenos Aires: GECUSO.
- Scott, J. (1996). El género: una categoría útil para el análisis histórico. En M. Lamas (comp.), *El género: la construcción cultural de la diferencia sexual* (265-302). Mèxic: PUEG (en línea). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://bivir.uacj.mx/Reserva/Documentos/rva2006191.pdf>
- Serano, J. (2009). Repensar el sexismo: cómo cuestionan al feminismo las mujeres trans. En M. Cabral, *Construyéndonos. Cuadernos de lecturas para feminismos trans* (36-47). Mulabi: Espacio Latinoamericano de sexualidades y derechos (en línea). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://www.bibliotecafragmentada.org/construyendonos/>
- Shore, C., (2010). La antropología y el estudio de la política pública: reflexiones sobre la 'formulación' de las políticas. *Antípoda*, 10, pp. 21-49 (en línea). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=81415652003>
- Shore, C., i Wright, S. (1997). Introduction: Policy. A new field of anthropology. *Anthropology of Policy: Critical Perspectives on Governance and Power*. Londres: Routledge, 3-39 (en línea). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: https://www.researchgate.net/publication/278302935_Introduction_Conceptualising_Policy_Technologies_of_Governance_and_the_Politics_of_Visibility
- Solá, M., i Urko, E. (2013). *Transfeminismos. Epistemes, fricciones y flujos*. Tafalla, Navarra: Txalaparta.
- Spataro, C. (2018). Marea verde. Lo que el debate nos dejó. *Sociales en Debate* núm. 14, Buenos Aires: Facultad de Ciencias Sociales de la Universidad de Buenos Aires (en línea). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://publicaciones.sociales.uba.ar/index.php/socialesendebate/article/view/3356>
- Trebisacce, C. (2016). Una historia crítica del concepto de experiencia de la epistemología feminista. *Cinta de moebio*, (57), 285-295 (en línea). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://dx.doi.org/10.4067/S0717-554X2016000300004>
- Valencia, S. (2018). El transfeminismo no es un generismo. *Pléyade* (Santiago), (22), 27-43 (en línea). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://dx.doi.org/10.4067/S0719-36962018000200027>
- Vich, V. (2014). Desculturar la cultura: hacia una nueva generación de gestores culturales. *Desculturar la cultura. La gestión cultural como forma de acción política* (pp. 81- 98). Mèxic: Siglo XXI Editores (en línea). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: https://kupdf.net/download/desculturar-la-cultura-vichvictor_597ada9adc0d6092782bb17f_pdf
- Viveros Vigoya, M. (2016). La interseccionalidad: una aproximación situada a la dominación. *Debate Feminista*, 52 (2016), 1-17 (en línea). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://doi.org/10.1016/j.df.2016.09.005>
- Weber, A. (2017). *Touch. Matter and Desire. An erotic ecology* (pp. 15-47). Vermont: Chelsea Green Publishing.
- Wright, S. (1998). La politización de la cultura. En M. Boivin, A. Rosato, i V. Arribas. *Constructores de otredad* (pp. 128-141). Buenos Aires: Antropofagia.

INFORMES CONSULTATS

- CCBA, Centro Cultural de España en Buenos Aires de la Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo (AECID) y FLACSO, Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales, seu de l'Argentina (2021). *Ciclo cultura y equidad. Artes, cultura y géneros* (en línea). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://bit.ly/3ebT6Va>
- Ministerio de las Mujeres, Género y Diversidad (2020). *Medidas en materia de género y diversidad en el marco de la emergencia sanitaria* (en línea). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://www.argentina.gob.ar/generos/medidas-en-materia-de-genero-y-diversidad-en-el-marco-de-la-emergencia-sanitaria>
- OIT, Organizació Internacional del Treball (2020). *Nuevas directrices para que los empleadores puedan ayudar a las familias durante la pandemia del COVID-19* (en línea). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_740329/lang-es/index.htm

- SINCA, Sistema de Información Cultural de la Argentina (2020). *Encuesta Nacional de Cultura 1er corte. Caracterización de personas y organizaciones de la cultura en el contexto de covid-19* (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://www.sinca.gob.ar/default.aspx>
- UNESCO, Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (2021a). *Evaluación del impacto del COVID-19 en las industrias culturales y creativas* (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380185?1=null&queryId=N-a3e3a6bd-cf60-40da-b09d-c604a0430750>
- UNESCO (2021b). *Género & creatividad: progresos al borde del precipicio* (en línia). <https://es.unesco.org/creativity/publications/genero-creatividad-progresos-al-borde-del>

LLEIS CONSULTADES

- Llei 13/2005, que permet el matrimoni homosexual a Espanya (en línia). Consultat el 2 d'agost de 2022 en: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2005-13609>
- Modificació a la Llei de matrimoni civil núm. 26.618/2010 a l'Argentina (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/165000-169999/169608/norma.htm>
- Llei 2/2016, d'identitat i expressió de gènere (coneguda com la Llei trans de Madrid) a Espanya (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2016-6728>
- Llei d'identitat de gènere núm. 26.743/2012 a l'Argentina (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/195000-199999/197860/norma.htm>
- Llei orgànica 2/2010, de salut sexual i reproductiva i de la interrupció voluntària de l'embaràs (despenalització de la pràctica durant las primeres 14 setmanes de l'embaràs) a Espanya (en línia). Consultat el 26 de juliol de 2022 en: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2010-3514>
- Llei d'accés a la interrupció voluntària de l'embaràs (IVE), obligatorietat d'oferir cobertura integral i gratuïta núm. 27.610/2021 (en línia). Consultat el 28 de juliol de 2022 en: <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/verNorma.do?id=346231>
- Llei de quota femenina en la música: un altre exemple del poder de la lluita per la igualtat de gènere. Núm. 27.539/2019 (en línia). Consultat el 15 de setembre de 2021 en: <https://inamu.musica.ar/leydecupo>
- Llei orgànica 3/2007, per a la igualtat efectiva de dones i homes (en línia). Consultat el 15 de setembre de 2021 en: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-6115>

NOTA BIOGRÀFICA

Marcela A. País Andrade

Llicenciada en Sociologia, doctora en Filosofia i Lletres (Àrea Antropologia) i postdoctora per la Universidad de Buenos Aires (UBA). Tècnica nacional en Recreació per l'Institut de Temps Lliure i Recreació del Govern de la Ciutat de Buenos Aires. Treballa com a investigadora adjunta del Consell Nacional d'Investigacions Científiques i Tècniques (CONICET) en l'Institut de Ciències Antropològiques de la Facultat de Filosofia i Lletres (ICA-FFyL). És professora regular i investigadora en la carrera de Treball Social de la Facultat de Ciències Socials de la UBA (FSOC-UBA), on dirigeix diversos projectes de recerca. Així mateix, és docent de postgrau en FLACSO (Àrea Comunicació i Cultura – seu Argentina), en el màster de Comunicació i Cultura de FSOC-UBA, i en el mestratge en Cultura Pública de la Universidad Nacional de las Artes (UNA). Va ser assessora i formadora en gestió cultural i cultura comunitària per a la Direcció Nacional de Formació Cultural del Ministeri de Cultura (2013-2019).

Agraïment: La recerca es va poder dur a terme gràcies a dues beques de finançament de 1) l'Institut Científic Europeu (ESI), que em va permetre fer un postdoctorat a la Universidad de La Laguna (ULL), amb l'acompanyament de la doctora María Elena Jaime de Pablos, de la Universidad de Almería (UAL), ambdues universitats a Espanya, i 2) el Consell Nacional de Recerques Científiques i Tècniques (CONICET) de l'Argentina, que em va finançar una estada d'un any al Centre Universitari d'Arts i Disseny de Barcelona (BAU), on vaig treballar amb la doctora María Fernanda Moscoso. A tots ells els estic profundament agraïda.